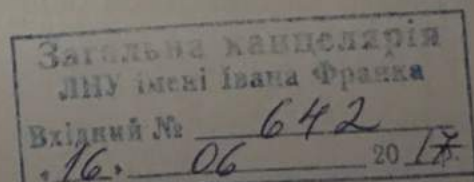

ВІДГУК

офіційного опонента доктора економічних наук, доцента Грущинської Наталії Миколаївни на дисертаційну роботу Башук Вікторії Вікторівни на тему «Формування світового ринку генетично модифікованих продуктів», подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини

I. Актуальність теми дисертаційного дослідження. Глобалізація відкриває перед людством величезні можливості для розширення масштабів обміну товарами, послугами, інформацією, технологіями і капіталом, взаємодії в гуманітарній сфері та духовного збагачення особистості. Технологічні трансформації сучасних глобальних процесів зумовлюють значні зміни в структурах міжнародної спеціалізації кожної національної економіки, в тому числі і України. Особливого значення, в аспекті визначення місця національної економіки і сучасних світогосподарських процесів набувають інноваційні, інформаційні, зумовлені технологічними трансформаціями глобальні процеси та їх вплив на національні економіки. Країни, які не долучаються до активного впровадження інноваційної складової опиняються, як суб'єкти міжнародних економічних відносин за межами постіндустріальної цивілізації, а їх ознаки характерні для індустріального, а часом і аграрного розвитку. Особливе місце серед факторів, що сприяють отриманню країною конкурентоспроможного місця на світовому ринку є стан міжнародної спеціалізації її національної економіки. Генна інженерія є галуззю V технологічного устрою, який в Україні займає лише 5% економіки, в той час як в США – 60%. Генна інженерія в сільському господарстві характеризується найбільшими площами вирощування генетично модифікованих культур – США (64,0 млн.га), Бразилія (21,4 млн.га), Аргентина (21,3 млн.га), Індія (8,4 млн.га), Канада (8,2 млн.га), Китай (3,7 млн.га).

За прогнозами ООН, до 2050 року населення Землі збільшиться майже на 2 млрд. людей та становитиме приблизно 9 млрд. осіб, при цьому показники землі, придатної для сільського господарства зменшаться, і на душу населення скоротяться в два рази – до 0,18 га (у 2000 році – 0,3 га). Підвищити врожайність земель вбачається можливим лише за рахунок штучного втручання, а саме методів генетичної інженерії в сільському господарстві. Крім того, дефіцит продовольства провокуватиме зростання цін на продукти, загалом. Не зважаючи на те, що на сьогодні Україна входить в десятку країн за площею придатною для сільського господарства землі (41 млн/га), а також в першу десятку країн-експортерів зернових, питання з подальшим розвитком агропромислового комплексу є актуальним та нагальним для вирішення.

За мету дослідження дисертантка обрала виявлення особливостей формування світового ринку генетично модифікованих продуктів та аналіз значення сільського господарства для сучасної світової економіки, дослідження основних проблем, пов'язаних з використанням генетично модифікованих організмів у виробництві продовольчих товарів, визначення ролі України на світовому ринку цих товарів. Усе це визначає актуальність теми дослідження, обраної В. В. Башук.

II. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна.

Обґрунтованість отриманих дисертантом висновків та рекомендацій забезпечується опрацюванням достатньої кількості літературних джерел (156 найменувань), використанням значної кількості теоретико-методичних розробок, а також широкого масиву офіційної статистичної звітності.

Послідовність, проведеного автором, дослідження відображена у структурі роботи (складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків), що забезпечило комплексний підхід до

аналізу світового ринку генетично модифікованої продукції та місця і ролі в ньому України.

Сформульована мета та поставлені завдання повністю реалізовані в процесі дослідження, результати якого відображені у роботі, а також в узагальненому вигляді сформульовані у висновках до кожного з розділів (с. 68-71, 128-130, 174-176) та у загальних висновках дисертації, що виносяться на захист (с. 177-181 рукопису дисертації та с. 14-16 автореферату).

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи та автореферату, основними науковими працями дисертанта дозволяє визначити найбільш значущі теоретико-методологічні положення та прикладні висновки і рекомендації автора, які характеризуються науковою новизною, відображають його науковий внесок у розв'язання важливої проблеми – дослідження ринку генетично модифікованої продукції шляхом проведення аналізу економічних аспектів виробництва даної продукції у розвинених країнах та країнах, що розвиваються, з акцентом на основних проблемах регулювання торгівлі генетично модифікованою продукцією (стор. 72-91) та перспективами на світовому ринку для України.

Найвагомішими науковими результатами, що були отримані особисто дисертантом, можна вважати наступні:

- удосконалено класифікацію наукових засад дослідження чинників впливу на механізм функціонування світового ринку генетично модифікованої продукції;

- систематизовано причинно-наслідкові зв'язки між економічним зростанням країни та виробництвом генетично модифікованої продукції та проведено теоретичне обґрунтування наслідків впливу виробництва генетично модифікованої продукції на розвиток світового ринку;

- заслуговують на увагу наведені автором рекомендації щодо забезпечення ефективності державного регулювання ринку генетично модифікованої продукції в Україні; систематизація чинників впливу на

механізм функціонування світового ринку генетично модифікованої продукції; статистично-аналітичне дослідження впливу виробництва генетично модифікованої продукції на ключові макроекономічні показники країни (на зовнішню торгівлю, економічне зростання, соціально-економічний розвиток тощо) з урахуванням вивчення питань особливостей державного регулювання виробництва генетично модифікованої продукції у світі (с. 131-152).

- автором досліджено причини поширення генетично модифікованої продукції, шляхом порівняння генетично модифікованих та органічних продуктів з традиційною сільськогосподарською продукцією, та проведено групування їх у три групи країн, які залежно від поглядів учених, громадських та міжнародних організацій на поширення та споживання генетично модифікованих продуктів відрізняються між собою (с. 54-68);

- проведене економетричне моделювання впливу виробництва генетично модифікованих продуктів на ключові макроекономічні показники, що дало можливість виявити, що між обсягом виробництва генетично модифікованих продуктів і посівними площами у провідних країнах-виробниках генетично модифікованих продуктів існує пряма залежність: зі збільшенням виробництва посівні площі зростають (с. 92-106); зростання виробництва генетично модифікованих продуктів суттєво впливає на зростання доданої вартості, продуктивності, врожайності та споживання добрив у сільському господарстві; зростання виробництва генетично модифікованих продуктів негативно впливає на зайнятість у сільському господарстві, що можна пояснити більшою ефективністю виробництва генетично модифікованих продуктів, яке потребує менше робітників для виробництва однієї одиниці товару, порівняно з виробництвом не генетично модифікованих продуктів (с. 106-128).

III. Теоретична цінність отриманих результатів роботи.

I. Наукові положення і висновки, отримані за результатами дослідження, які стосуються теоретико-методичних положень світового ринку генетично модифікованих продуктів та розробки практичних рекомендацій щодо державного регулювання ринку генетично модифікованих продуктів, утворюють теоретичну цінність роботи для подальших досліджень.

Дисертація виконана в межах наукових тем кафедри міжнародних економічних відносин факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка «Секторальна інтеграція в економічній системі Європейського Союзу» №ДР 0110 U003148 (січень 2010 р. – грудень 2014 р., науковий керівник – доктор географічних наук, професор Писаренко С.М.); «Еколого-економічні переваги у міжнародній торгівлі в умовах глобалізації світової економіки» №ДР 0111 U008008 (січень 2011 р. – грудень 2013 р., науковий керівник – професор, доктор економічних наук, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин Грабинський І.М.); «Екологічні чинники економічного зростання в країнах Центрально-Східної Європи» № ДР 0114U004246 (січень 2014 р. – грудень 2016 р., науковий керівник – професор, доктор економічних наук, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин Грабинський І. М.); «Стратегії міжнародної конкурентоспроможності та конвергенції економічного розвитку ЄС» № ДР 0115U003956 (січень 2015 р. – грудень 2017 р., науковий керівник – доктор географічних наук, професор Писаренко С. М.).

IV. Практична значущість висновків та рекомендацій дослідження.

Результати дисертаційного дослідження полягає в формуванні наукового підґрунтя формування світового ринку генетично модифікованих продуктів та заходів державного регулювання ринку генетично модифікованих продуктів.

Основні ідеї та результати дослідження висвітлені у доповідях на всеукраїнських і міжнародних конференціях, звітних наукових конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції «Глобалізаційні світоцивілізаційні процеси та економічна політика європейських країн, що розвиваються» (17-18 червня 2010 р.); науковій конференції факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка «Міжнародні відносини: політичні, правові, економічні, лінгвокраїнознавчі аспекти» (8-9 лютого 2011 р., м. Львів); I Міжнародній науковій конференції «Еколого-економічні проблеми у міжнародній торгівлі та інвестиціях» (28 вересня 2011 р., м. Львів); II Міжнародній науковій конференції «Еколого-економічні проблеми у міжнародній торгівлі та інвестиціях» (22-23 жовтня 2013 р., м. Львів); звітній науковій конференції Львівського національного університету імені Івана Франка за 2016 рік; Міжнародній науково-практичній конференції «Транскордонна безпека: політико-правовий, соціально-правовий, соціально-економічний, гуманітарний та екологічний виміри» (21 квітня 2017 р., м. Львів).

V. Повнота викладу результатів дослідження у наукових фахових виданнях.

За темою дисертації опубліковано 5 наукових статей у провідних фахових виданнях, в тому числі 1 у зарубіжному науковому фаховому виданні, а також 3 тези доповідей у збірниках тез міжнародних науково-практичних конференцій.

VI. Мова, стиль та оформлення дисертації й автореферату.

Дисертація та автореферат виконані грамотно, з дотриманням стилістичних та граматичних вимог. Вони є доступними для сприйняття, логічно добре структурованими. Супровід основних положень, гіпотез, висновків і рекомендацій забезпечують 23 таблиці і 5 рисунків, які

сприяють обґрунтованості та кращому розумінню пропозицій автора. Дисертаційна робота містить 4 змістовних додатків, які доповнюють та розширюють положення дисертації. Дисертаційна робота характеризується науковим стилем викладення. Оформлення дисертаційної роботи та автореферату відповідають вимогам державних стандартів Міністерства освіти і науки України.

VII. Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи.

Незважаючи на вищенаведену позитивну оцінку дисертації, робота не позбавлена положень, які можуть слугувати підставою для дискусії, та окремих недоліків:

1) Не можна погодитись з автором в контексті наведеного ним одного із результатів дослідження, представленого як уперше сформульованого щодо визначення генетично модифікованого організму як будь – якого живого організму рослинного чи тваринного походження, в геном якого штучно вміщений ген іншого організму. Дане визначення співпадає з уже схожим представленим обґрунтуванням ученого В.В.Гузиря (с.29). Крім того, доцільним було представити визначення ГМО суто з економічної точки зору.

2) Дисертант наголошує, що з метою детального дослідження залежності між виробництвом генетично модифікованих продуктів та показниками їх експорту й імпорту, необхідно провести дослідження саме структури експорту та імпорту провідних країн-виробників генетично модифікованих продуктів (с. 117). У зв'язку з чим, виникає запитання щодо причин відсутності цього в дисертаційній роботі.

3) Автором стисло розглянуто торговельні обмеження щодо генетично модифікованих продуктів в рамках СОТ (с. 90-91), виокремлені лише такі нетарифні обмеження, як маркування і сертифікація. Проведення детального дослідження цих обмежень значно б доповнило дослідження.

4) Статистичні дані, наведені в дисертаційній роботі охоплюють періоди до 2014 р., частково 2015 р. (с.75, розділ 2.2.), враховуючи стрімкий розвиток ринку генної інженерії, дані показники потребують оновлення.

Разом з цим, вказані недоліки і дискусійні положення не носять принципового характеру і не применшують загальної позитивної оцінки, теоретичної та практичної значимості виконаного дослідження Башук Вікторії Вікторівни.

VIII. Відповідність дисертації вимогам "Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння наукових звань".

Дисертаційна робота Башук Вікторії Вікторівни «Формування світового ринку генетично модифікованих продуктів» є завершеною науковою працею, яка виконана автором самостійно. Опонована дисертація за змістом відповідає темі, меті і окресленим завданням, пп. 9, 11, і 12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року. Робота відповідає паспорту спеціальності 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. Дисертація є самостійною фаховою науковою працею, у якій досліджено і аргументовано важливу наукову проблематику з вдосконаленням науково-методичних засад формування світового ринку генетично модифікованих продуктів та розробки рекомендацій щодо підвищення ефективності використання генетично модифікованих продуктів для економіки України.

VIII. Загальний висновок. Актуальність обраної теми, наукова новизна, теоретичне і практичне значення дисертаційної роботи Башук Вікторія Вікторівна на тему: «Формування світового ринку генетично модифікованих продуктів» дають підстави зробити висновок про те, що опонована дисертація є самостійним, завершеним науковим дослідженням,

містить елементи наукової новизни і відповідає вимогам до кандидатських дисертацій, а її автор Башук Вікторія Вікторівна — заслуговує присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

Офіційний опонент –

завідувач кафедри міжнародної економіки

та економічної дипломатії

Дипломатичної академії України при

Міністерстві закордонних справ України,

доктор економічних наук,

доцент

Н. М. Грущинська

Підпис проф. Н.М. Грущинської завіряю

Перший проректор Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України

В.Г.Ціватий